

16. Лункіна Т. І. Вплив податкового навантаження на фінансові результати підприємства [Електронний ресурс] / Лункіна Т. І., Щербіна Ю. О. // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 5. – С. 654–656. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/134.pdf>

17. Paying Taxes [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/data/exploretopics/paying-taxes>

18. Paying Taxes 2015: The global picture [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc-paying-taxes-2015-low-resolution.pdf>

19. Фінансовий портал. Мінфін України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/budget>

20. Цілі розвитку тисячоліття. Україна: 2000–2015 [Електронний ресурс] : Національна доповідь / Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. – К., 2015. – Режим доступу : <http://www.idss.org.ua/monografii/2015%20MDG%20Ukr%20Report%20DRAFT.pdf>

21. Американський реформатор розповів, як перетворити Україну на заможну країну [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nv.ua/ukr/publications/amerikanskij-reformator-rozpoviv-jak-peretvoriti-ukrajinu-na-protsvitajuchu-krajinu-71425.html>

УДК 338.22.021

В. Л. Осецький, доктор економічних наук,
професор кафедри економічної теорії,
макро- і мікроекономіки Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

УПРАВЛІННЯ ВЛАСНІСТЮ ЯК УМОВА ПОСИЛЕННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ

На основі системного дослідження економічних функцій держави в умовах посилення глобальної конкуренції проаналізовано інституційні правила управління власністю. Розкрито вплив інститутів та інституціональних змін на процеси організації стратегічного управління. Доведено, що Україні потрібна стратегія управління проривного характеру, що дозволить виживати в довгостроковій перспективі та посилити свої конкурентні переваги у глобалізованому господарському середовищі.

Ключові слова: держава; економічні функції; інституціоналізація; інститути; конкурентна політика; глобальна економіка.

© **В. Л. Осецький, 2016**

The article based on a systematic study of economic functions of the state in the increasingly global competition and the study analyzes the institutional rules of property management. The researcher reveals the influence of institutions and institutional change on the processes of the organization of strategic management. The paper proved that Ukraine needs breakthroughs management strategy that will survive in the long run and strengthen their competitive advantage in the global economic environment.

Key words: state; economic functions; institutionalization; institutions; competition policy; global economy.

Постановка проблеми. Держава змінювала свої функції та роль залежно від вимог інституційних змін у суспільному розвитку. Економічні функції вона виконує протягом багатьох століть: законодавчо запроваджує загальні правила, тобто систему нормативних актів, які регулюють економічну діяльність. Однак у цілому економічна роль держави ще на початку ХХ ст. залишалася доволі обмеженою, а національне виробництво було майже винятковою сферою приватного бізнесу. Розвиток кризових тенденцій актуалізував роль держави та інститутів на шляху до забезпечення стійкості економіки й посткризового відновлення.

У ХХ ст. стало очевидним, що модель економічного розвитку країни визначається не просто за рахунок наявності базових інститутів – державних і приватних, формальних і неформальних, економічних, соціальних та політичних, – від рівня їх адекватності наявній структурі економіки та ефективній взаємодії державного й ринкового секторів. Саме ефективна взаємодія державного та ринкового секторів є комбінацією різних інструментів розміщення обмежених ресурсів між конкуруючими (альтернативними) цілями або напрямками їх використання [1]. З одного боку, існує така суспільна інституція, як ринок, який через “невидиму” рушійну силу конкуренції використовує ціни для розміщення основних факторів виробництва (землі, праці, капіталу) в продукуванні кінцевих споживчих товарів. З іншого боку, поряд з ринковими інструментами існують неринкові механізми розміщення ресурсів, найважливішою серед яких є діяльність держави.

Держава – організуючий елемент інституційної структури чи інституційного середовища. Слід зауважити, що дії держави значною мірою залежать від домінуючих серед владних структур спеціальних інтересів. Відповідно, держава – основний інституційний інноватор, що створює та підтримує інституційну структуру в умовах посилення глобальної конкуренції. Інституційне забезпечення функцій держави, наповнення інститутів державної влади механізмами, які сприятимуть якісній трансформації економіки, технічній і комерційній реалізації нових наукових ідей, є визначальною умовою успіху будь-яких реформ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти інституційного забезпечення реалізації економічних функцій держави досліджували економісти різних країн: Л. Вальрас, Т. Веблен, Дж. Кейнс, Р. Коуз, П. Самуельсон, Н. Смелзер, А. Сміт, Дж. Стігліц. Вплив інститутів та інституційних змін на забезпечення економічної конкуренції держави знайшли відображення у працях провідних українських учених: В. Базилевича, З. Варналія, В. Гейця, А. Гриценка, О. Івашини, І. Малого, Ю. Петруні, Р. Пустовійта, А. Чухна та ін.

І все ж проблема інституціоналізації економічних функцій держави в умовах глобальної конкуренції потребує додаткових досліджень. Необхідний аналіз інституційної побудови держави, сучасного стану, особливостей функціонування і взаємодії

інститутів, їх впливу на процеси формування і реалізації конкурентної політики у глобалізованому господарському середовищі.

Мета статті – обґрунтування теоретико-методологічних засад інституціоналізації економічних функцій держави і на цій основі – наукове обґрунтування посилення мотиваційних механізмів глобальної конкуренції.

Виклад основного матеріалу. Очевидно, що найефективнішим інститутом, здатним формувати і підтримувати стійкість національної економіки (здатність зберігати свою структуру та функціональні особливості впродовж певного інтервалу всупереч зовнішнім і внутрішнім шокам), є інститут держави. Інститут держави – це відносно відокремлена частина її механізму, що має ознаки інституційного статусу та користується певною автономією.

Інституційний статус визначає структурні зв'язки, права, обов'язки стосовно інших суб'єктів. Формування інституційного статусу потребує соціальних, економічних та індивідуальних трансакційних витрат. До індивідуальних витрат можна зарахувати обов'язки сплачувати податки або отримувати необхідні дозволи, дотримувати суспільний порядок. Наведені витрати мають компенсувати соціальні витрати на формування такого інституційного статусу. В ідеалі вони мають бути тотожними. Відповідно, суспільство, в якому суспільні та індивідуальні витрати з формування інституційного статусу збігатимуться або принаймні матимуть незначні відхилення, можна визначити адекватним. За більш відчутної різниці в обсягах витрат очевидний неефективний стан розподілу ресурсів у суспільстві [2, 19].

Держава – це формальний інститут, форма організації економічної системи, керованої урядом. Це головний інститут економічної системи, який, використовуючи правові та економічні норми, організовує економічну діяльність людей, захищає право та інтереси громадян, що є спільною метою розвитку суспільства. Отже, розвиток інститутів є розвитком суспільства. Виникнення та розвиток держави, її економічної системи, інститутів, що їх опосередковують, пов'язані саме з життєдіяльністю суспільства в цілому. Держава як суб'єкт господарської системи не просто існує поряд із суспільством, вона є результатом його розвитку. В ході розкриття змісту поняття “суспільство”, безумовно, поступово виникає така категорія, як “держава” [3, 25].

Очевидно, що одне із найважливіших завдань державної економічної політики – врахування економічних інтересів усіх соціальних суб'єктів з дотриманням максимально оптимального їх поєднання та єдиноспрямованості в системі національних інтересів, тобто – на узагальнювальному етапі парадигми інтересів суспільства.

Інститут держави невід'ємно пов'язаний з існуванням інституту влади. Ці інститути роблять можливою владу, а остання, зі свого боку, регулюється системою правил, стає відображенням інституційних відносин. Інститути влади регламентують відносини людей, вони є результатами влади, де сторони кожної одиниці владних відносин виступають об'єктами примусу до виконання таких правил з боку політичних та економічних агентів, які запроваджують ці інститути та забезпечують їх виконання.

Держава відіграє чи не головну роль у формуванні ефективних інститутів і суспільно необхідного порядку влади. Можна зробити висновок, що умовою виникнення ефективних інститутів влади є наявність ефективної державної влади. Але слід наголосити на тому, що визначальна у забезпеченні ефективної влади наявність мотивації до її ефективного здійснення у державних агентів [4, 17].

Місія держави полягає в координації функціональних економічних систем, покликаніх забезпечити підтримку макроекономічної рівноваги національного ринку (як

основної мети економічної діяльності) та створення оптимальних умов для обміну інформацією, товарами, послугами, різними формами капіталу. Роль держави полягає в мобілізації функцій, що відроджують рівновагу макро- та мікроекономічного розвитку, підтримують на достатньому рівні макропоказники (дефіцит бюджету, обслуговування зовнішнього боргу, обсяг золотовалютних резервів, рівень безробіття) [5, 111].

Для того щоб визначити коло найважливіших функцій держави, необхідно відійти від емпіричних узагальнень і розглянути державу як економічного агента суспільства, виразника загальних інтересів його членів (економічних у тому числі). Це і є першою з основних функцій держави. Більше того, важливу роль відіграє не лише відображення, але й представлення зазначених інтересів стосовно інших окремих суб'єктів. Підґрунтям інтересів є потреби самого суспільства, тому їх задоволення визначаємо другою функцією держави, складовою якої є економічне регулювання, що теж виступає своєрідним "суспільним благом". Через розмаїття інтересів у суспільстві або їх суперечність в "арсеналі" держави існує третя дуже важлива функція – захист суспільних інтересів [6].

Процес глобалізації ускладнює й наповнює новим змістом функції держави внаслідок залучення національних економік до нестійких структур загальнопланетарного рівня. Держава в трансформаційній економіці виступає впорядкувальним та гармонізуючим фактором різнорівневих соціально-економічних перетворень. В умовах глобалізації пріоритетними стають такі її функції: визначення та реалізація стратегічних національних інтересів; формування національної моделі соціально-економічного розвитку, здатної забезпечити органічне включення економіки країни до транснаціональних циклів; сприяння інституційним змінам, спрямованим на утворення загальноцивілізаційних засад соціально орієнтованого ринкового устрою; зміцнення національної конкурентоспроможності шляхом стимулювання інноваційного розвитку; забезпечення національної безпеки; контроль над ключовими ресурсами та галузями економіки з метою протидії негативному впливу механізмів, подолання бідності та знедолення населення, міжнародної злочинності та тероризму [7].

Центральним завданням держави, як стверджує Дж. Кейнс, є забезпечення високого рівня "ефективного попиту", що сприятиме зростанню доходів [8, 127–140]. Передбачався розвиток попиту двох видів, а саме: платоспроможної потреби населення у предметах споживання та попиту підприємців на засоби виробництва (що виступали в ролі інвестиційних товарів). У кінцевому результаті ефективний попит відображався не тільки у зростанні рівня зайнятості й підвищенні добробуту населення в цілому, але й у зростанні прибутків підприємств.

На державу були покладені економічні функції, пов'язані із забезпеченням зростання обсягу інвестицій у національне господарство та державні витрати, а також інші цілі соціально-економічного характеру. Щоб стримати зменшення сукупного попиту, Дж. Кейнс запропонував збільшувати витрати у вигляді інвестування з метою позитивного впливу на підвищення рівня зайнятості та приросту національного доходу, при цьому сукупний попит мав залишатися на тому ж рівні. Для покращання розвитку підприємництва уряду слід регулювати норму відсотка, розмір якої має бути меншим, ніж норма прибутку.

Після 30-х рр. XX ст. упродовж тривалого часу економічна система розвивалася під значним впливом поглядів Дж. Кейнса, який наполягав на неможливості існування капіталізму на засадах саморегулювання. Саме держава мала взяти на себе функцію регулятора економічної сфери. Очевидно, що підхід був теоретичним обґрунтуванням підвищення державних видатків, зростання бюджетного дефіциту і рівня інфляції, що, безперечно, не можна вважати оптимальними передумовами для ефективного господарювання.

Необхідно зауважити, що принципи кейнсіанської моделі державного регулювання стали основою політики урядів США й інших західних країн у період 50 – середини 70-х рр. ХХ ст., одержавши назву “плановий і регульований капіталізм”. Наслідок – найбільший період безкризового розвитку капіталістичної економіки впродовж післявоєнного періоду.

Оптимальний набір функцій держави в країнах світу (різних за рівнем розвитку) неоднаковий. Такий набір функцій залежить від іміджу держави та особливостей суспільства, на базі якого держава виникла. Оптимальний масштаб функціонування держави залежить також від етнічної складової населення та можливої у зв’язку з цим напруженості суспільства. Судження про те, що біднішому суспільству потрібне активніше державне регулювання, стало чи не основною причиною збереження бідності країн третього світу. Крім того, маємо враховувати, що окремі функції оптимального набору діяльності держави можуть передаватися органам зовнішньої діяльності (міжнародним організаціям). Відповідно, необхідно чітко окреслити роль національної держави.

Глобальна криза спростувала концепцію щодо зниження ролі національних держав. Не великі корпорації, не банки, не міжнародні організації, а саме національні держави розробили і здійснили антикризові програми, які дозволили уникнути розвалу економіки. При цьому наголошуємо на необхідності тривалого існування національної держави як регулювального механізму внутрішньокраїнних і міжнародних відносин. Прихильники такого підходу в тлумаченні економічної ролі держави та її функцій розглядають державу як одну із ланок складного багаторівневого механізму, що регулює глобальні економічні та інші відносини [9, 300–302]. Крім того, на наш погляд, поза наведеними трьома підходами виокремлюється безпристрасна констатація того об’єктивного факту, на який звертає увагу Ф. Фукуяма, що “... розвиток глобальної економіки зумовив ерозію автономії суверенних національних держав...” [10, 137].

Досвід державного регулювання у розвинутих країнах засвідчує, що найкращих результатів можна досягти за ринкових умов у поєднанні з ефективною регулятивною функцією держави. Минуле століття довело безперспективність економічного розвитку суспільства з крайнощами щодо втручання держави в економіку: з одного боку – “вільний ринок”, коли держава зовсім не втручається в економічну діяльність, з іншого – соціалізм, коли економіка перебуває під суворим диктатом держави. Досвід ще раз показав, що у глобальній економічній системі не залишилося можливостей для стихійних ринкових відносин між державами. Питання полягає в тому, як у глобально функціонуючому світовому виробничо-господарському механізмі зберігати державну національну економіку.

Проблема ролі держави у соціально-економічному розвитку об’єктивно фокусується на питанні економічних функцій держави у сучасній економічній системі. Як відомо, американські економісти П. Семуельсон і В. Найдгауз серед таких функцій виділяють “... забезпечення ефективності, справедливості і сприяння макроекономічному зростанню та стабільності” [11, 45].

Б. Гаврилишин переконаний, що сучасна держава має насамперед виконувати чотири функції: забезпечення справжньої політичної свободи, добробуту для всього населення, а не тільки для певних кіл, соціальної справедливості та розуміння того, що з природою треба жити у симбіозі, а не руйнувати її [12, 8].

Водночас в умовах системної трансформації економіки у напрямі до ринкової держава має створити умови, які б стимулювали процес змін. До таких функцій держави необхідно зарахувати розробку правових засад та утвердження інституцій, які при-

таманні розвинутій ринковій системі й демократії, приватизацію державного сектора, контроль за дотриманням правових норм, проведення реформ банківської сфери та відповідної грошової політики. Крім того, необхідно враховувати, що в умовах посилення глобалізації держава втратила чимало своїх традиційних функцій, пов'язаних зі сферою міжнародних економічних відносин, макроекономічною стабілізацією, контролем за інфляцією, бюджетним дефіцитом тощо.

На думку І. Бураковського, глобальна криза засвідчила необхідність масштабного втручання держави в економіку, елементом чого є фактична націоналізація окремих фінансових інституцій, що суперечить усталеній тезі про те, що "держава є поганим менеджером". Сучасний рівень глобалізації та уроки кризи дають підстави говорити про формування своєрідної моделі відкритої держави, характеризуються тим, що держава може ефективно виконувати свої функції лише шляхом інтенсивної координації своїх дій, політики з іншими країнами та активного запровадження міжнародних норм, правил і стандартів економічної політики у різних сферах. Отже, за умов глобалізації сам процес функціонування держави все більшою мірою визначається зовнішніми чинниками інституційного характеру [13, 315].

Не заперечуючи розглянуті вище економічні функції держави, деякі автори наголошують, що на порозі третього тисячоліття міжнародна економічна конкуренція стає дедалі важливішим чинником розвитку всіх країн. За таких умов економічно ефективною є та держава, яка відстоює свої національні інтереси і гарантує національну економічну безпеку в умовах міжнародної конкуренції. Кількісно це виявляється в оптимальному співвідношенні між "відкритістю" національної економіки і підтримкою своїх виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках.

З цих причин деякі економісти по-іншому трактують економічну роль держави в цілому. Зокрема, І. Михасюк та інші аргументовано підкреслюють: "В сучасних умовах розвитку світового господарства економічна роль держави залежить не від ступеня втручання в ринковий механізм, а від участі в забезпеченні внутрішніх і зовнішніх умов ефективного функціонування національної економіки" [14, 11].

Розмірковуючи про роль держави в сучасних умовах посилення глобальної конкуренції, вчені висловлюють небезпідставні застереження, що нині в глобальних масштабах відбувається підпорядкування держави і влади потужним корпораціям та їх власникам. А економічна безпека країни суперечить вимогам до національних урядів запроваджувати дерегуляцію ринків. Це означає не що інше, як вимогу передати реальну економічну владу в державах глобальному капіталу. В цьому суть ідеології, стратегії та політики сучасних прихильників тотальної глобалізації. Деретуляція відкриває кожен національну економіку міжнародному суперництву і глобальній конкуренції, ідентифікує її функціонування, значно послаблює і державну владу, і економіку, яка стає некеруваною з внутрішнього центру. Національна економіка перестає бути самодостатньою з погляду інтересів розвитку [15, 200].

Загальноновизнано, що глобалізація економіки супроводжується глобалізацією формальних і неформальних інституцій. Цей процес виявляється у визнанні переваги норм міжнародного права над національними, у стандартизації багатьох законодавчих норм, поступовому зближенні національних правових систем, поширенні уніфікованих стандартів поведінки в різних сферах суспільного життя тощо. Водночас, на думку вітчизняних і зарубіжних дослідників, в епоху глобалізації центр ваги у прийнятті стратегічних рішень щодо епохальних і базисних інновацій переноситься на наднаціональний, наддержавний рівень. Передвісником формування єдиного глобального центру є

цивілізаційні об'єднання на зразок ЄС, штаби потужних ТНК, світових фінансових центрів, міжнародні організації, військово-політичні об'єднання тощо. Йдеться про те, що процес “перенесення центру ваги у прийнятті рішень у наддержавну сферу тільки розпочинається, він ще не завершений і займе всю першу половину ХХІ ст., а можливо й весь простір століття” [16, 318].

Важливо зазначити, що руйнівні флуктаційні прояви нинішньої моделі глобалізації засвідчують зростання розладу сучасної інституційної системи світогосподарського розвитку. Власне, тут і криються передумови “кризи глобалізації” та її негативних наслідків, потенційно загрозливих для існування цивілізації. Як уже зазначалося, за умов розвитку глобалізації як хаотичного процесу світогосподарська система формується великою мірою стихійно, посилюючи тенденції різкого та болючого розпаду державоцентристської системи світу. Незалежно від довгострокових наслідків такий сценарій уможливило значні соціально-економічні й психологічні потрясіння. “Навіть якщо ми відкладемо вбік більш суттєві моральні та етичні питання та сконцентруємося лише на економічних проблемах, – зазначає Дж. Сорос, – ідеологія ринкового фундаменталізму й тут виявиться глибоко та безнадійно помилковою. Іншими словами, ринкові сили, якщо їм надати повну владу, навіть у суто економічних і фінансових питаннях викликають хаос і зрештою можуть призвести до падіння світової системи капіталізму” [17].

Виходячи з вищезазначеного, очевидно, що дискретний, стрибкоподібний, а не еволюційний характер “інституційної зміни” світової економіки в умовах посилення глобальної конкуренції загострив потребу пошуку нових механізмів системи глобального управління. На думку багатьох дослідників, на сучасному етапі розвитку глобальної економіки можливе й необхідне створення єдиного правового поля та наднаціональних органів економічного і політичного управління як важливого напрямку надання стійкості світогосподарському розвитку.

Необхідність інтеграції України в середовище глобальної конкуренції викликає потребу орієнтування на інноваційну модель розвитку, в межах якої зростає роль одного з головних джерел довгострокового економічного зростання наукових інструментів та їх технологічного застосування.

Водночас інституційна готовність економіки України до інноваційної моделі розвитку може бути оцінена через призму ступеня функціональності інститутів інноваційного розвитку, інститутів законодавчої ініціативи, соціальних інститутів і громадянського суспільства, націлених на різке нарощування інноваційних функцій держави. Інституційна готовність держави ефективно виконувати свої функції визначається такими чинниками та умовами, якими є законодавча ініціатива, активна громадянська позиція, ефективна система науки та освіти, зрілість державних інституцій, збіг національних інтересів із суспільними. На державному рівні визнано, що Україні нині потрібна модель конкурентної поведінки проривного характеру, яка базується на стимулюванні споживання і насамперед високотехнологічної продукції.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Курс на посилення ролі держави в умовах зростання глобальної конкуренції має здійснюватися за рахунок реалізації функцій, що стануть результатом таких елементів реформ, як економічна стійкість, інституційна перебудова, соціальна спрямованість зобов'язань держави, що зараз характеризуються неефективністю. Посилення світових глобалізаційних процесів на зламі тисячоліть зумовило необхідність утвердження в економічній компаративістиці засадничої ідеї про глобалізаційний контекст посилення інституціоналізації функцій держави, адже глобальні економічні інститути

на сучасному етапі не виконують належним чином функції врегулювання процесів глобалізації й часто обмежують поширення її позитивного ефекту. Дискретний, стрибкоподібний, а не еволюційний характер “інституційної зміни” національної економіки в умовах поширення глобальної конкуренції загострює потребу пошуку нових функцій конкурентного механізму держави.

Список використаних джерел:

1. Кульчицький Б. В. Філософія економічних систем (розвиток методології їх порівняльного аналізу в умовах екологізації, інтелектуалізації та глобалізації) : [монографія] / Б. В. Кульчицький, Я. В. Кульчицький. – Львів : Ліга-Прес. – 710 с.
2. Триценко С. А. Экономические преступления как институциональные девиации / С. А. Триценко // Научные труды ДонНТУ ; Серия: экономическая. – 2007. – Вып. 31–3. – С. 17–21.
3. Гец В. М. Общество, государство и экономика: единство и противоречия / Гец В. М. – М. : Институт экономики, 2012. – 66 с.
4. Дементьев В. В. Экономика как система власти : монография / В. В. Дементьев. – Донецк : Каштан, 2003. – 399 с.
5. Гець В. М. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку ; за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К. : Ін-т економічного прогнозування ; Фенікс, 2003. – 1008 с.
6. Гриценко А. А. Модернізація політико-економічних функцій держави / А. А. Гриценко // Соціологія та суспільство: взаємодія в умовах кризи. ІІ Конгрес САУ : тези доп., 17–19 жовтня 2013 р. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 487–490.
7. Гражевська Н. І. Трансформація економічних систем в умовах глобалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.01 “Економічна теорія та історія економічної думки” / Н. І. Гражевська. – К. : Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2009. – 39 с.
8. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / пер. с англ. А. Г. Милейковский, И. М. Осадчая. – М. : Прогресс, 1978. – 494 с.
9. Леоненко П. М. Сучасні економічні системи : навч. посібник / П. М. Леоненко, О. І. Черепніна. – К. : Знання, 2006. – 429 с.
10. Fukuyama F. Budowanie państwa. Władza i ład międzynarodowy w XXI wieku / Francis Fukuyama. – Poznań : Dom Wydawniczy REBIS, 2005. – 156 s.
11. Самуельсон П. А. Макроекономіка / П. А. Самуельсон, В. Д. Нордгауз ; [пер. з англ. С. Панчишин]. – К. : Основи, 1995. – 544 с.
12. Гаврилишин Б. Тішуся, що в Україні все аж так погано / Б. Гаврилишин // Високий Замок. – 2012. – № 4. – 12–18 січ. – С. 8.
13. Геоекономічні сценарії розвитку і Україна : [монографія] / М. З. Згуровський, Ю. М. Пахомов, А. С. Філіпенко та ін. – К. : Академія, 2010. – 328 с.
14. Михасюк І. Міжнародна економіка : монографічний навч. посібник / І. Михасюк, К. Шайовська. – Львів : Апріорі, 2014. – 252 с.
15. Михасюк І. Р. Державне регулювання економіки в умовах глобалізації / Михасюк І. Р., Залога З. М., Сухай О. Є. / [за ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АН Вищої школи України І. Р. Михасюк] / Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів : НВФ Українські технології, 2010. – 320 с.
16. Гражевська Н. І. Економічні системи епохи глобальних змін / Гражевська Н. І. – К. : Знання, 2008. – 431 с.
17. Сорос Дж. Криза глобального капіталізму. Відкрите суспільство під загрозою / Сорос Дж. – К. : Основи, 1999. – 259 с.